

Владимир Янев. Кратки бележки върху българския литературен авангардизъм (С особен оглед към експресионизма). Пловдив, 2002, 144 стр.

Скромно и подвеждащо озаглавеното като “Кратки бележки...” изследване на доц. д-р Владимир Янев представлява интригуващо литературно-историческо “дирене” на спецификата и значението за българската култура на проявите на една група творци, които обичайно биват подвеждани под понятието “авангардисти”. Всъщност това е първи свитък от замисления в четири части цялостен труд върху “многообразните проявления на българския литературен авангардизъм”. Авторът има амбицията да продължи с част II – “Български експресионисти – литературни портрети”; част III – “Диаболизъмът и имажинизъмът в българската литература”; част IV – “Българският литературен авангардизъм и неавангардизъм през XX век”. Налице е началото на обхванат литературноисторически проект, който би осветлил много от все още “тъмните” и дискуссионни моменти в развоя на българската литература и култура.

Съвременният изследвач на феномен, като този на литературния авангардизъм (а и на всеки един от “-измите” през XX век), е изправен пред множество алтернативи: да изгражда обобщен и надреден спрямо отделните

факти концептуален модел или да се нагърби с неблагодарната задача да проследи и опише индивидуалната специфика на всеки от представителите на направлението; да потърси “външна” (историческа, общественоекономическа, социалнопсихологическа и т. н.) контекстуална аргументация или да изведе на преден план иманентните особености на литературната еволюция и вътрешно трансформационната “програма”, довела до появата и предопределила спецификата на явлението; да се опре на вече съществуващите теоретични и литературноисторически постановки с желанието да ги разшири и доупълтни или да ги отрече като неуместни и неприемливи. Ясно осъзнаващ подвеждащата леснина на всяка една от тези възможности, Владимир Янев е избрал трудния, но затова по-плодотворен път – да се опита да снесе методологическите крайности, да потърси “междата” в поляризираното ни литературно мислене.

Авторът полага явлението “литературен авангардизъм” в широки културноисторически и социалнопсихологически рамки и с премерена полемичност коментира различни гледища за причините, довели до т. нар. естетически прелом в европейската култура след Първата световна война. Правят впечатление недемонстративната ерудиция и лекотата при боравенето с културните факти, както и находчивостта на направените съотнасяния и разминавания между отделните национални култури и литератури, между отминалата “слученост” и по-сетнешното ѝ осмисляне. В желанието си да детерминира авангардизма посредством отношението му към пораждащата го социокултурна среда Владимир Янев е много близо (без изрично да се позовава на техни трудове) до позицията на теоретици като Петер Бюргер и Теодор Адорно. Той разглежда явлението преди всичко с оглед на неговата антиофициозност и радикализъм спрямо утвърдените и общоприети обществени и художествени норми. Именно в радикалния бунт на творците авангардисти срещу афирмативността на културата е потърсена една от специфичните особености на направлението. Владимир Янев тълкува авангардистката агресивност към социално-психологическите и естетическите шаблони като “протест на оскърбената в свещените основания на своята автономност личност”. Това обаче не е автономната самоценност на символистичния човек. В основата на авангардистката представа за човека според Владимир Янев стои нищезанската идея за *субекта като множество*. Авангардисткият светоглед е представен като трангресивен, той “не признава забраните” и “прескача видимите и невидимите им граници”: “Подобно прескачане на границите е определено от мисловно-емоционалната структура на индивида, разрушил вътре в себе си представата за йерархична подчиненост и несъвместимост на еднородните елементи”. Оттук логично следва и изводът за “вътрешната множественост на авангардисткия Аз”, устремен към “единение с всеобщото и неединно въпреки това Ние”.

Тази множественост е потърсена на различни равнища – поетика и стилистика, идейност, означаване на социални и психически реалности. В този

смисъл авторът много добре аргументира тезата за динамичната естетика (естетика на движението) на авангардизма и в частност на експресионизма. Полистилистика и полиидейност, хипертрофия на образа, водеща до гротескност и до отричане на хармоничността и пропорционалността в света, отказ от традиционната строфика, разрушаване на синтактико-логичните връзки, сложна референциалност, сблъсък на гледни точки, изострено чувство за катастрофичност – това са само част от анализиранията особености на експресионистичния художествен модел. Базисно за изследването на Владимир Янев се оказва противопоставянето модернизъм (символизъм) – авангардизъм (експресионизъм). Предпазлив към прибързаните обобщения и механичното прилагане на “готови” типологии, изградени въз основа на небългарски художествени практики, изследователят внимателно избягва клопките на опозитивното мислене. Той не се стреми към крайна систематика, а по-скоро очертава силовите полета между направленията, зоните на напрежение, на привличания и отгласквания между тях. Така, интерпретирайки особеностите на авангардистката поетика, Владимир Янев “среща” каузалния външен детерминизъм при обяснението на литературните факти с наблюдения върху иманентните особености на художествените текстове. Схематизирайки и опростявайки неговите изводи, можем да ги обобщим в триадата “творец – творба – визия за човека”. Авангардният художник провокира, спори и отрича, сам оспорван и отричан, за да създаде изкуство, адекватно на дисхармоничната индивидуална и обществена кризисна ситуация. Авангардната творба – ерудитски провокативна, фрагментарна, носеща “естетиката на крясъка”, – е насочена към емоциите на извеждания от равновесие възприемател; тя е бунт, вик, “ток, чиято цел е шок”, “тържество на въображението над впечатлението”. Авангардният човек е “бунтуващият се, радикално устроеният разрушител и съградител”. Той е въплъщение на авангардисткия тотален възглед за света, събиращ в едно неустановено, подвижно, викащо цяло “брауновото движение” на фрагментите на художествената творба, която го изгражда. Според Владимир Янев този бунт на авангардният човек съществено се различава от бунта на безволевата и уединена романтична (и символистична) личност – “адаптацията към битийното е непозната за експресиониста”. Носещ внушенията за абсурдността на битието, авангардисткият Аз е обладан от “рушаща радост”, с която “премоделирва света до пароксичните визии на фантастичното, призрачното ужасното”; гротескните изображения стават израз на потреса и отчаянието на човека, обитаващ гранични пространства, но и на волята за действено отрицание на злото.

В този смисъл в съгласие с авангардисткия светоглед книгата на Владимир Янев имплицира един антропоцентричен аксиологически модел, в който най-висши ценности са свободата и човешкото достойнство.

Димитър Кръстев